

7. Урецкий, Е. А. Ресурсосберегающие технологии в водном хозяйстве промышленных предприятий. Монография / Е. А. Русецкий. – Брест : Изд-во БГТУ. – 2007. – 396 с.
8. Гогина, Е. С. Ресурсосберегающие технологии промышленного водоснабжения и водоотведения / Е. С. Гогина, А. Д. Гуринович, Е. А. Урецкий // Справочное пособие. – М. : Издательство Ассоциации строительных вузов РФ. – 2012. – 312 с.
9. Урецкий, Е. А. Ресурсосберегающие технологии в водном хозяйстве промышленных предприятий. Монография / Е. А. Урецкий. – Изд-во LAP LAMBERT Academic Publishing, Germany. – 2014. – 360 с.
10. Е. А. Урецкий, В. В. Мороз, Е. И. Дмухайло. Вихревой аппарат: пат. 4810 Респ. Беларусь / ; заявитель Брестский гос. техн. ун-т. – № u 20080317 ; заявл 16.04.2008 ; опубл. 04.08.2008 / Гос. реестр полезн. моделей.
11. Е. А. Урецкий, В. В. Мороз. Устройство для проведения физико-химических процессов : пат. /; заявитель Брестский гос. техн. ун-т. – № u 20150026 ; заявл 26.01.2015 ; опубл. 19.03.2015 / Гос. реестр полезн. моделей. 2007. 1696 с.

УДК 811.161.3'37

**ФРАЗЕАЛАГІЧНЫЯ АДЗІНКІ З КАМΠΑНАНТАМІ-ФІТОНІМАМІ
Ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ:
СТРУКТУРНА-СЕМАНТЫЧНЫ АСПЕКТ**

Ю. М. Чагайда

УА «Брэсцкі дзяржаўны тэхнічны ўніверсітэт», Брэст, Беларусь,
chagaida@lenta.ru

Анотацыя

Артыкул прысвечаны даследаванню фітанімічных фразеалагічных адзінак беларускай мовы – устойлівых спалучэнняў слоў, адным з кампанентаў якіх з'яўляецца фітонім (найменне раслін або іх часткі). У рабоце таксама праведзена структурна-семантычная класіфікацыя фразеалагізмаў.

Ключавыя словы: фразеалагічная адзінка, фітонім, намінацыя, найменне раслін, канатацыя, культурны кампанент.

**PHRASEOLOGICAL UNITS WITH COMPONENTS-PHYTONYMS
IN THE BELARUSIAN LANGUAGE:
STRUCTURAL AND SEMANTIC ASPECT**

Yu. N. Chagaida

Abstract

The article is devoted to the study of phytonymic phraseological units of the Russian language-stable combinations of words, one of the components of which is a phytonym (the name of plants or their parts). The paper also provides a structural and semantic classification of phraseological units.

Keywords: phraseological unit, phytonym, nomination, plant name, connotation, cultural component.

Уводзіны. Фразеалагізмы – гэта важныя моўныя адзінкі, у якіх адлюстроўваецца гісторыя і шматвяковы вопыт працоўнай і духоўнай дзейнасці народа, яго маральныя каштоўнасці і вераванні. Адначасова з гэтым, фразеалагізмы – гэта ўнікальныя па сваёй прыродзе моўныя структуры, якія маюць асаблівыя адметныя рысы – ідыяматычнасць, устойлівасць і ўзнаўляльнасць [9, с. 21–34]. Фразеалагічныя адзінкі з’яўляюцца моўнымі знакамі з пэўнай культурнай канатацыяй. Прырода значэнняў фразеалагічных адзінак звязана з фонавымі ведамі носьбіта мовы, практычным вопытам асобы, культурна-гістарычнымі традыцыямі народа, які гаворыць на дадзенай мове, і канкрэтнай моўнай асобай.

Аб’ектам нашага даследавання з’яўляюцца фітанімічныя фразеалагічныя адзінкі (ФФА) беларускай мовы – устойлівыя спалучэнні слоў, адным з кампанентаў якіх з’яўляецца фітонім, г. зн. найменні раслін (дрэва, хмызняку, кветкі, травы і інш.) або іх часткі.

Мэтай нашай работы з’яўляецца структурна-семантычнае вывучэнне фітанімічных фразеалагічных адзінак беларускай мовы. Даследуемая група фразеалагізмаў “носіць ярка нацыянальны характар і абумоўлена культурнымі кампанентамі, сімваламі, лексемамі з глыбокім фонавым этнакультурным кантэкстам” [8, с. 14].

Матэрыялы і метады. У адпаведнасці з антрапацэнтрызмам сучаснай навукі ў лінгвістычных даследаваннях апошніх дзесяцігоддзяў вялікая ўвага надаецца вывучэнню моўнай карціны свету, якая ўяўляе сабой сукупнасць зафіксаваных у мове ведаў народа аб навакольнай рэчаіснасці на пэўным этапе яго развіцця. Мова, фарміруючы гэтую карціну, выказвае і тлумачыць іншыя карціны свету чалавека, якія з дапамогай спецыяльнай лексікі ўваходзяць у мову і прыносяць у яе рысы нацыянальнай культуры.

Асаблівую цікавасць з гэтага пункту гледжання выклікае фітанімічная лексіка, паколькі ў намінацыі прыродных аб’ектаў, якія фіксуюць жыццёвы вопыт чалавека, сістэму каштоўнасцяў народа, працэс пазнання і асваення свету флоры, выяўляюцца спецыфічныя рысы нацыянальнага менталітэту.

З старажытных часоў чалавек адчуваў сябе часткай прыроды, на пачатковых этапах свайго развіцця знаходзіўся ў поўнай залежнасці ад існавання флоры, якая задавала знешнія ўмовы яго быцця. Можна смела сцвярджаць, што і на дадзены момант прырода, у прыватнасці расліны, мысляцца як значная для чалавека сфера [1, с. 46]. Нашы продкі шанавалі і паважалі прыроду. Лічылася, што парушаючы спрадвечнасць флоры, выкарчоўваючы дрэвы, зрываючы расліны, мы павінны вымаліць прабачэнне ў маці-прыроды [2, с. 165]. Узаемадзейнічаючы з прыродай, чалавек даваў раслінам назвы, ва ўнутранай форме якіх фіксуюцца ўяўленні аб раслінах, адлюстроўваюцца важныя для апазнання аб’екта прыкметы [4, с. 4]. Гэтыя назвы ва ўсёй сваёй сукупнасці, у сваю чаргу, фарміруюць асаблівую лексіка-семантычную групу – фітанімічную лексіку, якая, па сцвярджэнні Н. І. Канавалавай, выконвае не толькі намінатыўную, але і прагматычную, ацэначную, экспрэсіўную і іншыя функцыі [3, с. 57]. Дадзеная семантычная агульнасць лексем заслугоўвае асаблівай увагі, бо “яна з’яўляецца адным з

самых старажытных пластоў лексікі” [5, с. 29]. Фітанімічная лексіка адлюстроўвае вопыт практычнага і культурна-міфалагічнага асваення свету раслін як часткі прыроды, якая акружае чалавека, заключае ў сабе этнакультурную інфармацыю і адлюстроўвае народнае ўспрыманне раслінных рэалій.

Трэба адзначыць і той факт, што разам з моўнай карцінай свету вылучаецца і фразеалагічная карціна свету. Фразеалагічныя карціна свету разглядаецца як частка цэласнай моўнай карціны свету. Пад ёй маецца на ўвазе карціна свету, якая выражаецца фразеалагічнымі сродкамі мовы. Дадзеная карціна свету з’явілася па той прычыне, што менавіта фразеалагізмы найбольш ярка адлюстроўваюць светабачанне і светаразуменне носьбітаў дадзенай мовы, іх культуру. У фразеалагічнай карціне свету змяшчаюцца веды чалавека аб свеце, яго ўяўленні аб светабудове. Асабліваць такіх ведаў заключаецца ў тым, што яны ўяўляюць сабой не проста акумуляваныя веды, а вынік іх вобразнага пераасэнсавання [7, с. 36–40].

Група ФФА беларускай мовы налічвае 186 адзінак, атрыманых метадам суцэльнай выбаркі са “Слоўніка фразеалагізмаў: у 2 т.” І. Я. Лепешава [6]. У рабоце таксама выкарыстоўваліся метады сематычнага і колькаснага аналізу.

Вынікі і абмеркаванне. ФФА беларускай мовы мы размяркоўваем па наступных групах:

- назвы дрэў і кустоў, а таксама іх частак (лісце, ствол, карані, галінкі і г.д.). У беларускай фразеалогіі можна сустрэць ФА з наступнымі фітонімамі: *куст* (аглядвацца на кусты), *дрэва* (за дрэвам і не бачыць лесу), *асіна* (заламаць асінку, як асінавы ліст, пень асінавы), *каштан* (цягаць каштаны з агню), *сасна* (зablудзіцца ў трох соснах), *дуб* (смаловы дуб, даваць дуба), *ёлка* (ёлкі зялёныя, ёлкі-маталкі, ёлкі-палкі), *вярба* (на вярбе грушы растуць), *корань* (вырваць з каранем), *салом* (мяшок з саломою, салом у галаве), *сук* (садзіцца на сем сукоў) і г.д.;

- назвы ягад: *аднаго поля ягада, не нашага поля ягада, за маліну, разлюлі-маліна, зжыўшы лета ды ў маліны*;

- назвы злакавых: *зерне* (адсейваць зерне ад паловы, з макава зерне), *жыта* (усякага жыта па лапаце), *пшаніца* (як пшаніцу прадаўшы), *проса* (соваць нос не ў своё проса);

- назвы садавіны і агародніны (бабовыя, карняплоды і г.д.). Дадзенную групу складаюць наступныя фразеалагічныя адзінкі з наступнымі фітонімамі: *груша* (аб’еўся груш); *яблык* (адамаў яблык, яблыку не было дзе ўпасці); *гарох* (як гарох пры дарозе, як гарох ад сцяны, боб з гарохам); *рэдзька* (горш горкай рэдзькі); *рэпа* (як рэпу грызці); *капуста* (пускаць казла ў капусту), *апельсін* (як свіння ў апельсінах), *бабы* (сесці на бабы) і г.д.;

- назвы грыбоў: *праз грыб не пераплюне, як грыбы пасля дажджу*;

- назвы кветак, траў, імхоў: *божы адуванчык, кветкі з чужых палёў, чортава зелле, быллём зарасло, хоць трава не расці, трын-трава, душа мохам абрасла*).

Да ліку найбольш распаўсюджаных у беларускай фразеалогіі фітонімаў адносяцца: асіна (20), гарох, (18), боб (16), рэпа (15), дуб (10), хрэн (9). Такая частотнасць ужывання вышэйзгаданых раслін тлумачыцца іх распаўсюджанасцю на тэрыторыі нашай краіны, а таксама масавым развядзеннем і асаблівым сакраментальным значэннем, набытым з часам.

Заклучэнне. Даследаванне фразеалагізмаў з фітонімным кампанентам у беларускай мове паказала, што ФФА маюць цалкам унікальную прыроду і вылучаюцца з агульнай фразеалагічнай сістэмы беларускай мовы. Дадзеныя моўныя адзінкі актыўна выкарыстоўваюцца ў фразеалогіі беларускай моўнай сістэмы і з'яўляюцца базай для ўсебаковага вывучэння нацыянальна-культурнай спецыфікі мовы.

Спіс цытаваных крыніц

1. Василенко, О. И. Концептуализация мира растений как результат деривации фитонимов / О. И. Василенко // Альманах современной науки и образования. Тамбов: Грамота, 2007. – №3 (3). – С. 46–48.
2. Васильченко, Л. П., Чуднова, Н. А. Природа славян / Л. П. Васильченко, Н. А. Чуднова. – Томск: ТГУ, 2002. – 235 с.
3. Коновалова, Н. И. Народная фитонимия как фрагмент языковой картины мира / Н. И. Коновалова. – Екатеринбург: Изд-во Дома учителя, 2001. – 150 с.
4. Коновалова, Н. И. Словарь народных названий растений Урала / Н. И. Коновалова. – Екатеринбург: УрГПУ, 2000. – 235 с.
5. Комарова, З. И., Хасаншина, Г. В. Латинизированный семантический метаязык агрономии как способ научной концептуализации и категоризации фрагмента действительности царства растений / З. И. Комарова, Г. В. Хасаншина // Проблемы языковой концептуализации и категоризации действительности: Материалы Всероссийской научной конференции «Язык. Система. Личность». – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. пед. ун-та, 2004. – С. 27–43.
6. Лепешаў, І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў : у 2 т. / І. Я. Лепешаў. – Мінск: Беларус. энцыкл. імя П. Броўкі, 2008. – Т. 1–2.
7. Маслова, В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / В. А. Маслова. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
8. Мельник, Л. В. Культурно-национальная коннотация украинских фразеологизмов / Л. В. Мельник. – Луганск, 2001. – 206 с.
9. Шанский, Н. М. Фразеология современного русского языка / Н. М. Шанский. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Высш. шк., 1985. – 160 с.